

11 Eylül Terörist Saldırıları Ve Afganistan Operasyonu'nun Bir Değerlendirmesi

Ülkü HALATÇI*

Özet

Bu makale, 11 Eylül saldırıları sonrasında gerçekleştirilen Afganistan Operasyonu'nu Bush Doktrini bağlamında eleştirel bir yaklaşımla değerlendirmektedir. 7 Ekim 2001 tarihinde ABD ve İngiltere, Afganistan'da bulunduğunu iddia ettikleri Usame Bin Ladin ve El Kaide örgütü üyelerine yönelik olarak meşru müdafaa hakkı kapsamında bir operasyon başlatmışlardır. Terörizme yönelik başlatılan bu operasyon, Birleşmiş Milletler Antlaşması'nda düzenlenen ortak güvenlik sistemi ve meşru müdafaa hakkı üzerinde önemli bir etki yaratmıştır. Birleşmiş Milletler Antlaşması altında düzenlenen meşru müdafaa hakkı ve ortak güvenlik sistemi farklı amaçlara hizmet etmektedir. Meşru müdafaa hakkı, devletlere kendilerine yönelik silahlı saldırıları savuşturma imkanı verirken; ortak güvenlik sistemi uluslararası barış ve güvenliğin sağlanmasına yönelik daha geniş bir amaca hizmet eder. Kuşkusuz İkiz Kuleler'e ve Pentagon'a düzenlenen saldırılardan sonra Birleşmiş Milletler Sistemi üzerinde değişime yönelik baskılar artmıştır. Bütün bu yaşananlar Bush Hükümeti'nin yeni güvenlik ve dış politikasındaki terörizme yönelik tavrının ve ABD'nin uluslararası ilişkilerdeki konumunun bir sonucu olarak karşımıza çıkmaktadır.

Anahtar Kelimeler: 11 Eylül Saldırıları, Afganistan Operasyonu, Meşru Müdafaa Hakkı, BM Ortak Güvenlik Sistemi, Bush Doktrini

GİRİŞ

11 Eylül 2001'de, ABD'nin ekonomik ve askeri gücünün sembolleri olan Dünya Ticaret Merkezi ve Pentagon'a yönelik düzenlenen terörist saldırılar, belki de insanlık tarihinin en büyük terör eylemi olarak, ABD'nin yanı sıra bütün uluslararası topluluk üzerinde çok derin bir etki yaratmıştır.

* Ankara Üniversitesi Hukuk Fakültesi Uluslararası Kamu Hukuku Anabilim Dalı Araştırma Görevlisi, Doktora Öğrencisi

Terör eylemleri, son yıllarda hem çok yaygınlaşmış hem de teknolojideki gelişmelere koşut olarak ülke sınırlarını kolaylıkla aşabilme imkânına erişmiştir. Günümüzde uluslararası terörizm, ortaya çıkardığı etkiler ile uluslararası barış ve güvenliği tehdit eden unsurların başını çeker duruma gelmiştir. Söz konusu durumun uluslararası hukuk yapısını etkilemesi de kaçınılmaz olmuştur. Gerek terörizmin kendisi gerek bu eylemlere karşı devletlerin başvurduğu operasyonlar, uluslararası hukukun mevcut kurallarını tekrar tartışmaya açmıştır ki, bunların başında da *Birleşmiş Milletler (BM) ortak güvenlik sistemi* ve *meşru müdafaa hakkı* ile ilgili düzenlemeler gelmektedir.

Ortak güvenlik sistemi ve meşru müdafaa hakkı farklı amaçlara hizmet etmektedir. Meşru müdafaa hakkı, devletlere yönelik saldırıları bertaraf etmeyi amaçlarken; ortak güvenlik sistemi daha geniş bir amaca hizmet ederek geniş çaplı bir savaşın çıkmasını önlemeyi hedefler. BM Antlaşması'nın taslağı aşamasında ilgili bölümün hukuki çatısı tasarlanırken öncelik devletlerarası ihlallere verilmiştir. Ancak 11 Eylül saldırıları, devlet dışı aktörlerin de kuvvet kullanabildiğini açıkça göstermiştir. Söz konusu saldırılar, BM Antlaşması'nın 51. maddesinin yorumunu etkilemiş ve meşru müdafaa hakkı devlet dışı aktörlerin terör eylemlerine karşı da kullanılabilir bir hak olarak görülmeye başlanmıştır. Ortak güvenlik sisteminin etkili olmaması bu hakkın geniş yorumlanmasına yol açmaktadır.

Saldırıların ardından, ABD ve İngiltere 7 Ekim 2001'de Afganistan'a karşı 'Kalıcı Özgürlük' (Operation Enduring Freedom) adı altında askeri bir operasyon başlatmış; BM Güvenlik Konseyi'nin açık bir yetkilendirmesi olmaksızın başlattıkları operasyonu, BM Antlaşması'nın 51. maddesinde yer alan meşru müdafaa hakkına dayandırmışlardır. Ancak saldırılar sonrasında, durum ile ilgili Güvenlik Konseyi tarafından çeşitli kararlar alınmış olmakla birlikte, ilgili kararlarda ne operasyona izin veren ne de saldırıların faillerini belirleyen açık bir ifade kullanılmıştır.

Belirtilen gelişmelerin cevabı *Bush Doktrini*'nin içinde gizlidir. ABD Başkanı Bush döneminin dış politikasında izlenen yeni strateji; kitle imha silahlarına sahip olanlar ya da kitle imha silahlarına sahip olan devletlere ve teröristler ile terörizme yataklık yapan devletlere karşı daha henüz tehditler tam olarak oluşmaksızın kuvvet kullanılmasını öngörmektedir. *Bush Doktrini* olarak nitelendirilen söz konusu durum, saldırı yeri ve zamanı belirli olmasa da önleyici askeri müdahalenin varlığını kabul etmektedir. Son olarak Irak'a yönelik Mart 2003'te gerçekleştirilen operasyon da bunun en açık kanıtıdır.

11 EYLÜL 2001'DE ABD'YE DÜZENLENEN TERÖRİST SALDIRILAR

ABD'ye yönelik 11 Eylül 2001'de gerçekleştirilen terörist saldırılar, gerek ABD'yi gerek uluslararası topluluğu çok derinden etkilemiştir. Amerikan Airlines'a ait Boeing 767 ve Boeing 757 tipi iki uçak kaçırılmış ve birbiri ardına Dünya Ticaret Merkezi'nin ikiz kulelerine çarparak kulelerin çökmesine neden olmuştur. Ardından yine 767 tipi üçüncü bir uçak ABD Savunma Bakanlığı merkezine ait Pentagon'a çarptırılmış ve bina kısmen çökmüştür. Son olarak 757 tipi dördüncü bir uçak ise, Pennsylvania'nın Pittsburg kenti yakınlarında düşürülmüştür.¹ Söz konusu uçakları kaçırarak on beşi Suudi Arabistan, ikisi Birleşik Arap Emirlikleri, biri Lübnan ve bir diğeri de Mısır uyruklu eylemciler-

¹ Ayrıntılı olarak bkz. Sertaç H. Başeren, 'Uluslararası Hukuk Açısından Amerika Birleşik Devletleri'nde Gerçekleştirilen Terörist Saldırıları ve Yol Açtığı Gelişmeler Üzerine Bir Değerlendirme', *Vecdi Aral'a Armağan, Kocaeli Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi*, 2001, s. 69.

rin, yetkililerden herhangi bir talebi olmamıştır.² Saldırıları sonrasında, ABD’de önemli bir can ve mal kaybı meydana gelmiştir. Ortaya çıkan kayıpların, günümüz dünya şartlarında orta ölçekli bir devletin ABD’ye karşı düzenli askeri birlikleri ile gerçekleştirebileceği bir silahlı saldırının boyutlarını aştığını bile söylemek mümkündür.³ Ülke genelinde çok ciddi bir endişe yaratan saldırıların ardından ülkede geniş güvenlik önlemleri alınmış; havaalanları, resmi binalar dahil bütün binalar boşaltılmış ve uçak seferleri iptal edilmiştir. ABD Başkanı Bush, acil durum ilan ederek yedek askeri birlikleri göreve çağırmıştır.⁴

Herhangi bir örgüt saldırıların sorumluluğunu üstlenmemiş olmakla birlikte, 20 Eylül 2001’de yaptığı konuşmasında ABD Başkanı Bush, ABD hedeflerine yönelik daha önce de Tanzanya, Kenya ve Yemen’de gerçekleştirilen terörist saldırılardan sorumlu tutulan El Kaide Örgütü’nün son saldırıların da faili olduğuna dair yeterli delilin olduğunu iddia etmiştir.⁵ İngiliz Hükümeti de, ABD’yi desteklemiş ve saldırıların El Kaide Örgütü tarafından gerçekleştirildiğine dair yeterli kanıtların olduğunu kamuoyuna açıklamıştır. İngiltere Başbakanı Tony Blair’e göre, konuya ilişkin hazırlanan belgede yeterli kanıtların olduğuna şüphe yoktur. Bütün bunlara rağmen, Usame Bin Ladin yaptığı açıklamalarında saldırılarla herhangi bir ilişkisi olmadığını ifade ederek sorumluluk üstlenmekten kaçınmıştır.⁶

SALDIRILAR SONRASINDA ABD’NİN TUTUMU VE BUSH DOKTRİNİ ÜZERİNE BİR DEĞERLENDİRME

Saldırıları sonrasında ABD, Ladin’in saldırılardan sorumlu olduğuna dair yeterli delilin olduğunu iddia ederek Taliban Yönetimi’nden El Kaide Örgütü’nün lider kadrosu dahil Afganistan topraklarında saklanan bütün teröristlerin ABD’ye teslim edilmesini, ülkedeki terörist kampların kapatılmasını, Amerikan vatandaşları ve yabancıların korunmasını istemiş; söz konusu taleplerin yerine getirilmemesi halinde Taliban Yönetimi’nin de Ladin ile aynı muameleye tabi tutulacağını açıklamıştır.⁷ Taliban Yönetimi, hemen saldırıları kınayarak Ladin’in söz konusu eylemleri gerçekleştirdiğine dair yeterli delilin bulunmadığını ve bu saldırıları gerçekleştirebilecek potansiyeli olmadığını ileri sürmüştür.⁸

ABD Başkanı Bush, terörist saldırılar sonrasında yaptığı ‘ulusa sesleniş’ konuşmasında, “Savaşta, teröristler tarafından Amerika’ya karşı açılmış bir savaş var ve buna cevap vereceğiz. Bunları kimlerin yaptığını bulacağız ve onları saklandıkları delikten çıkartarak adalete teslim edeceğiz” cümlelerine yer vermiştir.⁹ Ardından, ülke çapında ‘haçlı seferi’ (crusade) ifadesini kullanarak savaş hali ilan etmiştir. Henüz saldırının faileri kesin-

² Ahmet, H. Topal., *Uluslararası Terörizm ve Terörist Eylemlere Karşı Kuvvet Kullanımı*, (Ankara: Beta, 2004), s.231; Amerikan vatandaşı olmayan 19 eylemcinin isimleri bir liste ile açıklanmıştır. Bunlardan üçünün El-Kaide Örgütü üyesi olduğu ifade edilmiştir. *Bkz.*, Sean, D. Murphy ‘Contemporary Practice of The United States Relating to International Law’, *American Journal of International Law.*, Vol. 96, 2002, s. 240.

³ Başeren (2001), s. 70; Ortaya çıkan can ve mal kaybına ilişkin bilgi için *bkz.*, Murphy, ss. 237–240.

⁴ Topal., ss. 232–233.

⁵ *Bkz.* <http://www.whitehouse.gov/news/releases/2001/09/20010920-8.htm>.

⁶ ‘Bin Laden Says He Wasn’t Behind Attacks’, CNN website, 16 Eylül 2001, *bkz.* <http://www.cnn.com/2001/US/09/16/inv.binladen.denial/>; Ayrıca *bkz.* Murphy, s. 241.

⁷ Topal, s. 233.

⁸ Topal, s. 233.

⁹ *Bkz.* <http://listbot.csustan.edu/pipermail/facnet/2001-September.txt>

leşmeden ve kesin deliller olmadan bir devleti hedef almak, sonrasında diğer devletler için de kötü bir emsal teşkil edebilecektir.¹⁰

Bütün bu gelişmeler uluslararası hukukta bir dönüşümün yaşandığına işaret etmekte ve *Bush Doktrini*'nin bir sonucu olarak karşımıza çıkmaktadır. ABD Başkanı Bush, 20 Eylül 2002'de yeni *Ulusal Güvenlik Stratejisi*'ni açıklamış¹¹ ve önceki Başkan Clinton'ın stratejisinden ciddi bir kopma meydana gelmiştir. Söz konusu belgede, ABD'nin yeni dış politikasının neleri kapsadığı açıkça ifade edilmiştir. *Öncelikle*, düşman devletlere ve kitle imha silahlarına sahip olmak isteyen teröristlere karşı askeri müdahalede bulunulacağı açıklanmıştır. *İkinci* temada, stratejik olarak Amerika'nın kendi askeri gücü ile başka herhangi bir yabancı gücün rekabet edemeyeceğini belirtmiştir. *Üçüncü* olarak, ABD stratejisine göre çok taraflı uluslararası işbirliğine taraf olunmakla birlikte kendi güvenliği ve ulusal çıkarlarını korumak adına tek taraflı hareket etmekte tereddüt edilmeyeceği açıklanmıştır. *Son* stratejik amaç ise, özellikle Müslüman ülkeler başta olmak üzere demokrasi ve insan haklarını dünyaya yaymaktır.¹²

Denilebilir ki, *Bush Doktrini* teröristlere ve terörizme yataklık eden devletler ile kitle imha silahlarına sahip olan veya bu silahları kullanma amacıyla olan devletlere karşı kuvvet kullanılmasını öngörmektedir. Söz konusu durum *ön vuruş doktrini* (pre-emptive) olarak da ifade edilmekte ve henüz daha tehditler tam olarak oluşmadan da vuruşun gerçekleştirilebileceği belirtilmektedir.¹³ Günümüzde tehditler, öngörülemeyen aniden ortaya çıkabilmektedir. Ön vuruş da terörizme karşı yeni ve stratejik bir çözümdür. Bazı araştırmacılara göre, Amerika'nın ilk vuruşu yapacağını açıklamasına gerek yoktur; El Kaide gibi bir terörist örgüt Amerika'ya yönelik doğrudan bir tehdit olup, ABD'nin teröristlere karşı haklı durumu zaten doğmuştur.¹⁴

ABD Başkanı Bush, 1 Temmuz 2002'de yaptığı konuşmasında artık güvenlik anlayışının Soğuk Savaş Dönemi'nden farklı olduğunu ve bütün tehditlerin tam olarak oluşmasının beklenemeyeceğini belirtmiştir.¹⁵ Benzer şekilde ABD Savunma Bakanı yardımcılığını yapan Wolfowitz de 2 Kasım 2002'de yaptığı konuşmasında, yakın tehditlerin önceden öngörülmesinin mümkün olmadığını ifade etmiş ve 11 Eylül saldırılarına ilişkin olarak yakın tehdidin, 10 Eylül'de ortaya çıktığını ama bunu bilmenin mümkün olmadığını belirtmiştir.¹⁶ Yeni ulusal güvenlik stratejisi ile ilgili resmi yetkililerin yaptığı konuşmalarda, *önleyici müdahale* (preventive) ve *ön vuruş* (preemptive) kavramlarına birbirlerinin yerine geçecek şekilde yer verildiği görülmektedir.¹⁷ Oysa, bu kavramlar arasında önemli anlam farkları bulunmakta ve farklı sonuçların doğmasına yol açmaktadır.

¹⁰ Enver Bozkurt, *Birleşmiş Milletler Sistemi'nde Kuvvet Kullanımı*, (Ankara: Nobel, 2003), s. 20.

¹¹ Bkz. <http://www.whitehouse.gov/nsc/nss.pdf>

¹² Bkz. <http://www.whitehouse.gov/nsc/nss.pdf>

¹³ Hasan Köni, 'Amerikan Ulusal Güvenlik Stratejisi', *Stratejik Analiz*, C.4, S. 38, 2003, s. 81.; Ayrıca bkz. Christine Gray, 'The US National Security Strategy and the New Bush Doctrine on Preemptive Self Defence', *Chinese Journal of International Law*, Vol. 1, 2002, ss. 438-440.

¹⁴ Bkz. Köni, s. 81.

¹⁵ Francois Heisbourg, 'A Work in Progress: The Bush Doctrine and Its Consequences', *The Washington Quarterly*, Vol. 26, No.2, 2003, ss. 75-76.

¹⁶ Heisbourg, ss. 75-76; Ayrıca bkz. Radhika Satkunanathan, 'The US Invasion of Iraq: Neoconned into an Illegal War? A Critical Evaluation of the Bush Doctrine', *Sri Lanka Journal of International Law*, Vol. 16, 2004, ss. 67-70

¹⁷ Ayrıntılı olarak bkz. Heisbourg., ss. 75-79.

Uluslararası hukukta kuvvet kullanımının meşru olduğu iki hal bulunmaktadır. Bunlardan ilki, BM Antlaşması'nın VII. Bölümü'nde düzenlenen Güvenlik Konseyi kararı ile ortak güvenlik sisteminin harekete geçirilerek *saldırgan* devlete karşı zorlama tedbirlerinin uygulanmasıdır.¹⁸ Diğeri ise, BM 51. maddesinde düzenlenen meşru müdafaa hakkıdır ilgili hakkın kullanılabilmesi her şeyden önce bir *silahlı saldırının* gerçekleşmesi şartına bağlıdır. Ancak bu hakkı geniş yorumlayan bazı yazarlar, 51. maddede yer alan *kuvvet kullanma tehdidi* kavramının da 51. maddeyi kapsayacak şekilde okunması gerektiğini ileri sürmektedir.¹⁹ Özellikle 1980'li yıllarda ABD, BM ortak güvenlik sisteminin gereği gibi işlememesi nedeniyle kuvvet kullanma ile ilgili kuralların tekrar yorumlanması gerektiğini ileri sürmüştür.²⁰ *Reagen Doktrini*'ne göre, BM Antlaşması'nda yer alan kurallara yalnızca ABD'nin uyması yeterli değildir. Belirtilen nedenle de *Karşılıklılık İlkesi* (reciprocity principle) esas olmalıdır.²¹ Bu görüşe göre, 2/4. maddenin her ihlali devletlere meşru müdafaa hakkı tanımakta ve 51. maddenin kapsamı genişlemektedir. Böylesi, silahlı saldırı seviyesine varmayan kuvvet kullanma eylemlerine karşı da bu hakkın kullanılabilmesi ileri sürülmektedir. *Reagen Doktrini*, bunların yanı sıra uluslararası hukuk kurallarının belirlenmesinde güçlü olan devletlerin etkili olması gerektiğini ileri sürmektedir.²² Bu nedenle, ABD'nin tutum ve uygulamaları örf-adet kurallarının oluşumunda ön plana çıkmakta ve hatta söz konusu durum ABD'nin koyduğu kuralların hukuk olarak yorumlanmasına neden olabilmektedir.²³

Bush Doktrini ise, *Reagen Doktrini*'nden farklı olarak 2/4. maddenin ihlali olmayan durumlarda bile, önceden öngörülmesi mümkün olmayan tehditlere karşı da meşru müdafaa hakkının kullanılabilmesini ileri sürmektedir.²⁴ ABD'nin daha önce böyle bir

¹⁸ Bkz. Bozkurt, s.25 vd.

¹⁹ Sertaç, H. Başeren, *Uluslararası Hukukta Devletlerin Münferiden Kuvvet Kullanmalarının Sınırları*, (Ankara: Ankara Üniversitesi Basımevi, 2003), s. 125; BM Antlaşması'na göre, önleyici meşru müdafaa hakkı uluslararası hukuka aykırıdır. Antlaşma'nın 51. maddesinde düzenlenen meşru müdafaa hakkı kuvvet kullanma tehdidine karşı kuvvet kullanımına izin vermez. Bkz. Peter Malanczuk., *Akehurst's Modern Introduction to International Law*, (USA: Routledge, 2000), ss. 311–312.

²⁰ BM Antlaşması ile uluslararası toplulukta, bir ortak güvenlik sistemi kurulması amaçlanmış ve bu sisteme varlık kazandıracak unsurlar düzenlenmiştir. Kuvvet kullanma yasağını ihlal edene karşı harekete geçme yetkisi merkezileştirilerek Güvenlik Konseyi'ne verilmiştir. Ancak, Güvenlik Konseyi'nin harekete geçebilmesi için beş daimi üyesinin olumlu oyu gerekmekte, bu da aslında sisteme merkezi olmayan bir unsurun sokulmuş olması anlamına gelmektedir. Daimi üyelerin vetosu nedeniyle sistem, harekete geçememektedir. Konu ile ilgili ayrıntılı olarak bkz. Ülkü Halatçı, *Birleşmiş Milletler Ortak Güvenlik Sistemi ve Sistemin İşleyişindeki Sorunlar*, (Ankara: Ankara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, 2004).

²¹ Söz konusu ilkeyi savunan Neorealistlere göre, *self determinasyon, insan hakları, demokrasinin gerçekleştirilmesi* de BM Antlaşması ile bütünleşmekte ve bu nedenle belirtilen amaçlar için de kuvvet kullanılması BM Antlaşması'na uygun bir araç olarak görülmektedir. Bkz. Başeren (2003), ss. 12–13.

²² D. J. Scheffer, 'Introduction: The Great Debate of the 1980s', in *Right v. Might, International Law and The Use of Force*, Henkin, Louis Stanley Hoffmann, Jeane J. Kirkpatrick & Allan Gerson, William D. Rogers, David, J. Scheffer, (der.), (New York: Council on Foreign Relations Pres, 1989), s. 10'dan aktaran Başeren (2003), ss. 12–13.

²³ Bkz. Başeren, s. 13.

²⁴ Bir Amerikan askeri yöneticiye göre *ön müdahale* şöyle açıklanmaktadır; "Yüzyıl öncesine göre uluslararası çevre iki önemli değişiklik geçirmiştir. Bunlardan birincisi, *transnasyonal aktörlerin varlığıdır*. Bu aktörler *düşman ülkelerin sınırları içine sığınmaktadır*. İkinci önemli husus *her tür savaşının çağımızda en yeni teknik silahlara kolaylıkla sahip olmasıdır*. Telekomünikasyon endüstrisinin gelişmesiyle teröristler her türlü bilgiye sahip olmaktadır. Günümüzde silah pazarlarında kitle imha silahları dahi satılmaktadır. Tükidides'in ortaya koyduğu stratejik düşünceye göre güçlü devletler daima zayıf olanları yenecektir. Ancak çağımızda ABD Vietnam'da, Sovyetler Afganistan'da zayıf terörist güçlere karşı başarılı olamamıştır. 1980'lerden beri güçsüz devletlerin çatışmalarda daha

iddiası olmamış ve son iki yüzyıldır ön müdahalede bulunmamış; ön müdahale ile önleyici müdahale arasında ince bir hatta yürümüştür. *Bush Doktrini*, BM Antlaşması'nın 51. maddesinde belirlenen meşru müdafaa hakkının çok ötesine geçerek uluslararası hukuku ihlal etmiş ve diğer devletleri başka devletlere saldırma konusunda serbest bırakmıştır. Bundan sonraki süreçte *Bush Doktrini* uluslararası hukuk olarak kabul edilirse devletler kendilerince haklı nedenler ileri sürerek kendi çıkarları doğrultusunda diledikleri gibi hareket edebilecektir.²⁵

SALDIRILAR SONRASINDA AFGANİSTAN'A KARŞI BAŞLATILAN KALICI ÖZGÜRLÜK OPERASYONU

Operasyonun Gerekçesi

7 Ekim 2001'de ABD ve İngiltere tarafından Afganistan'a yönelik Kalıcı Özgürlük Operasyonu adı altında bir askeri operasyon başlatılmıştır. Her iki devlet de Güvenlik Konseyi'nin almış olduğu kararların BM Antlaşması'nın 51. maddesinde yer alan bireysel ve ortak meşru müdafaa hakkını doğruladığını ve Afganistan'a karşı kuvvet kullanabileceklerini ileri sürmüşlerdir.²⁶ ABD, ulusal değerleri ve güvenliği için önleyici meşru müdafaa hakkı olduğunu belirtmiştir.²⁷ ABD ve İngiltere, ABD'ye yönelik terör eylemlerinin 1993'ten bu yana seri ve planlı bir şekilde gerçekleştirildiğini ve 11 Eylül saldırılarının da bunun bir devamı olduğunu ileri sürmüşlerdir. Önceki saldırıların da bunun için önemli bir kanıt olduğuna inanmaktadırlar.²⁸

Aralık 2001 sonuna kadar ABD ve İngiliz kuvvetleri ile NATO, Afganistan'ın genelinde büyük ölçüde kontrolü sağlamıştır. Operasyon başladıktan toplam 43 gün sonra Koalisyon Kuvvetleri başkent Kabil'i ele geçirmiş Taliban Kuvvetleri şehirden çekilmiştir. Önemli bir mücadele sonrasında NATO'nun da desteği ile Taliban Yönetimi devrilmiş ve Hamid Karzai başkanlığında oluşturulan geçici hükümet 22 Aralık 2001'de yemin ederek görevine başlamıştır.²⁹

Uluslararası Topluluğun Saldırlara ve Operasyona Karşı Tutumu

Bush Hükümeti'nin terörizme karşı başlattığı operasyon, diğer dünya hükümetlerinin büyük bir kısmı tarafından da onay görmüş ve diğer devletlere de benzer durumlarda aynı hakların tanınabileceği gibi bir sonuç ortaya çıkmıştır.³⁰ Nitekim Irak'a yönelik operasyonda da bu düşünce temel rol oynamıştır.³¹

NATO da, 12 Eylül 2001'de almış olduğu bir kararla saldırıları kınamış ve ilk kez NATO Antlaşması'nın 5. maddesi uygulamaya konulmuştur.³² NATO Genel Sekreteri

güçsüz olduğu görülmektedir. Teröristlerin eline bir de kitle imha silahları geçerse bu güçler büyük devletlere umulmaz zararlar verecektir." Bkz. Köni, ss. 81–82.

²⁵ Bkz. Köni, ss. 82-83.

²⁶ Bkz. E. Mary O'Connell , "The Myth of Preemptive Self-Defence", <http://www.asil.org/taskforce/oconnell.pdf>.

²⁷ O'Connell, s. 3.

²⁸ O'Connell, s.10.

²⁹ Topal, s. 231.

³⁰ Bkz. Gray, ss. 445–446.

³¹ O'Connell, , s. 17.

³² İlgili maddeye göre, "NATO üyelerinden biri ya da birkaçına karşı saldırıda bulunulması halinde, saldırı tüm ittifak üyelerine yöneltilmiş gibi değerlendirilecek ve BM Antlaşması'nın 51. maddesine uygun olarak bireysel ve kolektif meşru müdafaa hakkı çerçevesinde Kuzey Atlantik Bölgesi'nde güvenliği sağlamak üzere gerektiğinde kuvvet kullanma

Lord Robertson, ABD'nin 11 Eylül'de uğradığı saldırının 5. madde kapsamında değerlendirildiğine ilişkin kararı, BM Genel Sekreteri'ne bildirmiştir. Alınan kararda üyeler, bireysel saldırının mağduru olan devlete gerekli yardımı sağlamakla yükümlü tutulmuştur.³³ Bir başka ifade ile, söz konusu saldırıların dışarıdan yöneltildiğine karar verilirse ABD'nin silahlı saldırıya uğradığını ve dolayısı ile meşru müdafaa hakkının doğduğunu kabul edeceğini bildirmiştir.³⁴ Ancak hiç kuşkusuz, silahlı saldırının niteliği konusunda nihai tespiti yapacak olan BM Güvenlik Konseyi'dir.³⁵

21 Eylül 2001'de Avrupa Birliği'ne üye devletlerin hükümet ve başkanlardan oluşan Olağanüstü Brüksel Zirvesi'nde 11 Eylül saldırıları ele alınmış ve sonunda ABD'ye destek kararı çıkmıştır. Teröristlere karşı alınacak tedbirler konusunda Birlik üyesi devletlerin gerekenleri yapacağı bildirilmiştir.³⁶

İslam Konferansı Teşkilatı da, saldırı sonrasında olağanüstü toplanarak saldırıları kınamıştır. Bunun yanı sıra, Teşkilat Operasyon'un diğer Müslüman ülkeleri de kapsayacak şekilde genişletilmemesi çağrısında bulunmuştur. Suudi Arabistan ve Birleşik Arap Emirlikleri saldırı sonrasında Taliban Yönetimi ile ilişkilerini kesmiş, Körfez Ülkeleri İşbirliği Konseyi de uluslararası terörizmle mücadele konusunda destek vereceklerini açıklamıştır.³⁷

Türkiye ise, ABD'yi destekleyen bir tavır sergilemiştir. ABD'nin Afganistan'a yönelik operasyonunun başlamasından hemen sonra dönemin Başbakanı Bülent Ecevit başkanlığında Başbakanlık'ta gerçekleştirilen toplantıda durum değerlendirmesi yapılmış ve sonrasında yapılan yazılı açıklamada, "ABD'ye karşı 11 Eylül 2001 tarihinde gerçekleştirilen menfur terörist saldırılardan sonra tarafımızdan değişik vesilelerle belirtildiği üzere, Türkiye sorumlu bir müttefik ve dost olarak ABD'yi terörizmle mücadelede desteklemektedir" ifadesine yer verilmiştir.³⁸

7 Ekim 2001'de başlayan Kalıcı Özgürlük Operasyonu, genel olarak bütün uluslararası topluluk tarafından onay görmüştür. Geçmişte ABD'yi ve eylemlerini ciddi şekilde eleştiren Rusya, Çin gibi devletler operasyonu açıkça desteklemiş; Gürcistan, Tacikistan, Özbekistan, Katar, Umman, Suudi Arabistan, Filipinler, Kanada, Çek Cumhuriyeti, Almanya, İtalya, Hollanda, Yeni Zelanda, Almanya gibi çok sayıda devletin askeri yardım teklifinde buldukları görülmektedir. En önemlisi de BM tarafından operasyon ile ilgili herhangi bir kınama girişimi olmamıştır.³⁹ Söz konusu durum, daha sonra pasif tutumu nedeniyle, BM'in ilgili operasyona zımnen onay verdiğine dair çeşitli görüşler ileri sürülmüştür.

yoluna giderek her türlü önlem alınacaktır; bu kapsamda alınan önlemler Güvenlik Konseyi'ne bildirilecektir." Bkz. <http://www.belgenet.com/arsiv/sozlesme/nato.html>

³³ Bkz: <http://www.nato.int/docu/speech/2001/s011002a.htm>.

³⁴ Carsten Stahn, 'Collective Security and Self-Defence after the September 11 Attacks', *Tilburg Foreign Law Review*, Vol. 10, 2002, ss. 22–23.

³⁵ Başeren (2001), s. 73.

³⁶ Topal, s. 236.

³⁷ Topal, ss.236–237; Gray, s. 441.

³⁸ Bkz. http://www.belgenet.com/teror/t_071001.html

³⁹ Topal, s. 238.

OPERASYONUN ULUSLARARASI HUKUK AÇISINDAN BİR DEĞERLENDİRMESİ

Saldırıların Sonrasında Güvenlik Konseyi Tarafından Alınan Kararlar

12 Eylül 2001'de, öncelikle BM Genel Kurulu almış olduğu 56 sayılı kararlar saldırıları kınamış ve uluslararası işbirliği için bütün ülkelere çağrıda bulunmuştur. Ardından, Güvenlik Konseyi tarafından alınan 1368 ve 1373 sayılı kararlar ile de saldırılar kınanarak saldırıların uluslararası barış ve güvenlik için tehdit oluşturduğu belirtilmiştir. Güvenlik Konseyi'nin öncelikle almış olduğu, 1368 sayılı kararında saldırılar, sert bir şekilde kınanarak saldırıların uluslararası barış ve güvenlik için ciddi bir tehdit oluşturduğu ve BM Antlaşması'na uygun olarak bireysel ve ortak meşru müdafaa hakkının tanıdığı ifade edilmiştir. Ayrıca, üye devletlere saldırganların ve eylemlerin gerçekleşmesine yardımcı olanların yakalanıp adalete teslim edilmesi konusunda işbirliği yapmaları çağrısında bulunulmuştur.⁴⁰

Ardından, Konsey 28 Eylül 2001'de ilgili konuda 1373 sayılı yeni bir karar daha alarak 1368 sayılı kararda belirtilen hususların yanı sıra, uluslararası terörizm ile mücadele konusunda alınacak önlemler kapsamında bütün devletlerin uyması gereken yükümlülükleri ayrıntılı bir şekilde düzenlemiştir.⁴¹ Söz konusu önlemler, askeri nitelikte olmayan terörist örgütlerin malvarlıklarının dondurulması, terörist eylemlerin finansmanının engellenmesi, terörizme karşı işbirliğinin geliştirilmesi ile ilgilidir. Kararın başında yapılan uluslararası barış ve güvenliğin tehdidi tespiti aslında bir yenilik olmayıp; benzer nitelikte saptamalar *Pan Am* 103 yolcu uçağına karşı düzenlenen saldırılardan sonra alınan 731(1992) sayılı Güvenlik Konseyi kararında da yapılmıştır;⁴² çünkü Libya'ya yönelik uygulanan yaptırımlar konusunda terörizmin uluslararası barış ve güvenliğe yönelik oluşturduğu tehdit gerekçe oluşturmuştur. 1373 sayılı kararın 9. paragrafında, 748(1992) sayılı kararın 6. paragrafına⁴³ paralel bir düzenlemeye yer verilmiştir. Buna göre, Genel Kurul'un 24 Ekim 1970 Tarih ve 2625 (XXV) sayılı kararındaki, *her devletin kendi ülkesinde, bir başka devletin topraklarındaki terörist faaliyetleri organize etmek, kışkırtmak, yardımcı olmak ve yer almaktan kaçınma görevi olduğu* konusundaki ilk prensip teyit edilmiştir.⁴⁴

Terörizme yönelik alınan son iki kararın, 1992–2001 yılları arasında ilgili konuda alınan önceki kararlardan⁴⁵ en önemli farkı, terörizmle *topyeküün* mücadelenin Güvenlik Konseyi'nin yetkisi içinde tanımlanmış ve bununla amaçlanan uluslararası barış ve

⁴⁰ Sec. Res. 1368 (2001) .

⁴¹ Sec. Res. 1373 (2001)

⁴² Carsten Stahan, 'Security Council Resolutions 1368(2001) and 1373(2001): What They Say and What They Don't Say', Bkz. http://www.ejil.org/forum_WTC .

⁴³ İlgili paragrafta, Libya hükümetine yönelik olarak, bir ülkenin başka bir ülkeye karşı *terörist saldırı organize etmesi, teşvik etmesi ve desteklemekten kaçınması gerektiği veya desteklemekten kaçınması gerektiği ve bu durumların gerçekleşmesi halinde kuvvet kullanma tehdidi oluşacağı* hatırlatılmaktadır. Bkz. Stahan, http://www.ejil.org/forum_WTC.

⁴⁴ "Uluslararası terörizmin uluslararası barış ve güvenliği tehdidi" ile ilgili tespitler, Güvenlik Konseyi tarafından daha önce alınan 1274 (1998), 1267 (1999), 1333 (2000) sayılı kararlarda da yapılmıştır. Ayrıca bkz., Sompong Sucharitkul, 'Jurisdiction, Terrorism and the Rule of International Law', *Golden Gate University Law Review*, Vol. 32, 2002, s. 320.

⁴⁵ Önceki kararlar ile ilgili olarak bkz. İbrahim Kaya, *Terörle Mücadele ve Uluslararası Hukuk*, (Ankara: USAK Yayınları, 2005), s. 93

güvenliği korumak olduğunun belirtilmiş olmasıdır. Böylece ilgili kararların ihlali tek başına yaptırım gerektirebilecektir.⁴⁶

Güvenlik Konseyi, 1368 sayılı karar ile uluslararası barış ve güvenliğin tehdit edildiğini saptayarak 39. maddenin kendisine verdiği yetkiyi kullanmış; fakat bunun dışında Antlaşma'nın diğer hükümlerine göre bir yetkilendirme yapılmamıştır. Bununla birlikte hem 1368 hem de 1373 sayılı kararda, Antlaşma'nın 51. maddesinde düzenlenen bireysel ve ortak meşru müdafaa hakkı doğrulanmıştır. 51. maddeye yapılan ilgili gönderme önemlidir; çünkü 1998'de ABD elçiliklerine düzenlenen saldırıların ardından ABD'nin bu hakkı ileri sürerek Afganistan ve Sudan'a saldırması Güvenlik Konseyi tarafından uluslararası hukuka uygun olmadığı için kınanmıştır. Bununla birlikte, 1368 ve 1378 sayılı kararların 51. maddeye yaptığı gönderme çok da geniş yorumlanmamalıdır; çünkü bu konuda bir belirsizlik söz konusudur.⁴⁷ 1368 sayılı kararın giriş bölümünün 3. paragrafı⁴⁸ ve 1373 sayılı kararın giriş bölümünün 4. paragrafı⁴⁹ birlikte yorumlandığında, açıkça ABD'nin Afganistan'a yönelik meşru müdafaa hakkının tanınmış olduğu sonucuna ulaşıldığını söylemek zordur. Çünkü, ortada somut bir yetkilendirme olmayıp, genel ve soyut ifadeler kullanılmıştır. Buna rağmen, ABD ve İngiltere Afganistan'a karşı *Kalıcı Özgürlük* Operasyonu'nu başlatmış; Güvenlik Konseyi kuvvet kullanma ile ilgili bir yetkilendirme bulunmadan bireysel operasyon başlatarak, bunu da 51. maddeye dayandırmışlardır.⁵⁰

12 Kasım 2001'de Konsey tarafından alınan 1377 sayılı kararda ise, 1368 ve 1373 sayılı kararlarda yer alan ifadelerden daha kesin bir şekilde uluslararası terör eylemlerinin uluslararası barış ve güvenliğe yönelik en önemli tehditlerden biri olduğu ve 1373 sayılı kararda belirtilen önlemlerin alınması gerektiği belirtilmiştir.⁵¹ İki gün sonrasında alınan 1378 sayılı kararda ise, El Kaide Örgütü'nün Afganistan'ı kullanmasına ve Ladin'in barınmasına izin verdiği için Taliban Yönetimi kınanmıştır.⁵²

⁴⁶ Turgut Tarhanlı; *Ne Hukuk Ne de Ahlak: Yeryüzü Cehennemi*, (Ankara: Dost, 2003), s. 386.

⁴⁷ Stahan, http://www.ejil.org/forum_WTC.

⁴⁸ *BM Antlaşması'na göre doğal bir hak olan bireysel ve ortak meşru müdafaa hakkını tanıyarak,*

1. Uluslararası barış ve güvenliğin bir tehdit olarak uluslararası terörizm eylemleri sonucunda 11 Eylül 2001'de Newyork, Washington, Pennsylvania'da ortaya çıkan korkunç saldırıları açık bir şekilde kınar.

2. Kurbanlarının ve ailelerinin tüm insanlığın ve ABD hükümetinin derin acılarını paylaşıp, onlara başsağlığı dileklerini iletir.

3. Bu terörist saldırıda suçluların organizatör ve sponsorlarının cezalandırılması için tüm devletleri acil olarak birlikte çalışmaya davet eder ve bu sorumluluğun bir gereği olarak, suçluların koruyucuları, destekçileri, organizatörleri, sponsorları, tüm bu eylemleri işleyenlerin hesaplarına el konmasını vurgular.

4. Uluslararası toplumda terörist eylemlerin sindirilmesi, önlenmesi amacıyla artan oranda işbirliği, tam bir uygulamayı içeren 19 Ekim 1999'da Güvenlik Konseyi'nin 1269 sayılı kararı gereğince kabul edilen sözleşmenin kabulüne davet eder.

5. *BM Antlaşması hükümlerine göre 11 Eylül 2001 tarihli terörist saldırıya cevap verilmesi için her türlü gerekli adımların atılması ve terörizmin bütün şekilleri ile mücadele edilmesini vurgular.*

6. Konunun gündemde tutulmasına karar verir. Kararın çevirisi için bkz.Bozkurt, s. 218

⁴⁹ 1368(2001) sayılı kararda da tekrarlandığı gibi, *BM Antlaşması'na tanınan bireysel ve ortak meşru müdafaa hakkını teyit eder.* Bkz. Sec. Res. 1368 (2001)

⁵⁰ Bkz. Marry E. O'Connell, 'The Myth of Preemptive Self-Defense', <http://www.asil.org/taskforce/oconnell.pdf>.

⁵¹ Bkz. Sec. Res. 1377 (2001)

⁵² Bkz..Sec. Res. 1378 (2001)

Güvenlik Konseyi'nin Alınan Kararlar Işığında Kuvvet Kullanımına İzin Verip Vermediği Sorunu

Afganistan'a yönelik ABD ve İngiltere tarafından başlatılan askeri operasyonun bir başka devlete karşı kuvvet kullanma niteliğinde olduğuna kuşku yoktur. Bu noktada söz konusu operasyon, BM Antlaşması'nın 51. maddesinde düzenlenen meşru müdafaa hakkına dayanmadığı sürece kuvvet kullanma yasağının ihlali söz konusu olacaktır.

11 Eylül saldırıları sonrasında Güvenlik Konseyi almış olduğu kararlar ile BM Antlaşması'nın VII. Bölümü'nde yer alan 39. maddenin kendisine verdiği yetkiyi kullanarak söz konusu saldırıların uluslararası barış ve güvenliği tehdit ettiğini saptamış; böylece BM Antlaşması'nın çatısını oluşturan ortak güvenlik sisteminin işletilmesi için bir yol açmıştır. Güvenlik Konseyi ilgili tespiti yapmış olmakla birlikte, ne ABD ve İngiltere ne de başka bir ülkeye kuvvet kullanma konusunda yetki vermiştir.⁵³ Alınan kararlarda, 11 Eylül saldırılarına karşı devletlerin askeri kuvvet kullanabileceklerine ilişkin hiçbir ifade yer almamaktadır.⁵⁴ Aynı şekilde NATO'nun da kuvvet kullanımına ilişkin herhangi bir yetkilendirme söz konusu değildir.

Ortak güvenlik sisteminin merkezinde yer alan Güvenlik Konseyi, BM'nin kuruluşundan bu yana, Antlaşma'da öngörülen sistemi hayata geçirme konusunda başarılı olamamıştır. Güvenlik Konseyi, harekete geçmesini gerektirecek uluslararası barış ve güvenliği tehdit eden pek çok olayda etkin olamamış, ilgili olaylara ilişkin çeşitli kararlar almışsa da, uluslararası sisteme egemen olan güçlerden bağımsız hareket edememiş bu da kaçınılmaz olarak alınan kararların güçlü devletlerin çıkarlarına göre şekillenmesine neden olmuştur.

BM Antlaşması'nın VII. Bölümü altında kuvvet kullanılmasının ilk örneği, 1950'de Kuzey Kore'nin Güney Kore'yi işgali sonrasında gündeme gelmiştir. Konsey tarafından olaya ilişkin çeşitli kararlar alınmış; bu kararlarda BM üyesi devletlerin Kuzey Kore'ye yardım etmekten kaçınmaları ve Güney Kore'ye silahlı yardımda bulunmaları tavsiye edilmiş ve son olarak oluşturulacak orduların ABD komutası altında olacağı; ancak BM bayrağı taşıyacağı belirtilmiştir.⁵⁵

İkinci örnek ise, Soğuk Savaş'ın hemen ardından Irak'ın Kuveyt'i işgali üzerine Güvenlik Konseyi'nin 2 Ağustos 1990'da aldığı 660 sayılı kararı ile gündeme gelmiştir.⁵⁶ Konsey almış olduğu kararda, bu olayı uluslararası barış ve güvenlik için tehdit olarak görmüş, Irak'ın Kuveyt topraklarını derhal ve şartsız terk etmesi gerektiği ifade edilmiştir.⁵⁷ Ardından alınan 661 sayılı karar ile ilk kez ekonomik nitelikte yaptırımlar karşımıza çıkmaktadır.⁵⁸ 15 Ocak 1991'de alınan 678 sayılı kararda ise, Irak'ın Ku-

⁵³ Bkz. Frederic L. Kirgis, 'Terrorist Attacks on the World Trade Center and The Pentagon', *American Society of International Law Insights*, <http://www.asil.org/insights/insigh77.htm>.

⁵⁴ İbrahim Kaya, '11 Eylül Saldırıları ve Sonrası: Uluslararası Hukukta Askeri Müdahale', *Stratejik Analiz*, C.2, S.19, 2001, s.105.

⁵⁵ Berdal Aral, *Uluslararası Hukukta Meşru Müdafaa Hakkı*, (Ankara: Siyasal Kitabevi, 1999), s. 141.

⁵⁶ Soğuk Savaş süresince doğu-batı çatışması nedeniyle sürekli kösteklenen BM, Soğuk Savaş'ın sona ermesi ile rahat bir nefes almıştır. Bkz., David. D. Caron, 'The Legitimacy of The Collective Authority of The Security Council', *American Journal of International Law*, Vol. 87, 1993, s. 553; Soğuk Savaş Dönemi'nde ideolojik çatışmalar nedeniyle ortak bir eylem gerçekleştirmek mümkün olmamıştır. Bkz. Caron, s. 555.

⁵⁷ Ayrıntılı olarak bkz. Yoram Dinstein, *War, Aggression And Self-Defence*, (UK: Cambridge University Press, 2001), s. 58.

⁵⁸ Kaya, s. 104.

veyt'ten çekilmemesi halinde bu ülkeye karşı *askeri kuvvet kullanımı* da dahil olmak üzere gereken her türlü tedbirin alınacağı belirtilmiştir.⁵⁹

16 Ocak 1991'de başlayan askeri operasyona meşruiyet kazandıran da 678 sayılı karar olmuştur. Sonrasında alınan 687 sayılı kararda ise, Körfez Krizi'ne son verebilmek için Irak'tan bazı koşulların yerine getirilmesi istenmiştir. Oldukça kapsamlı olan bu karar, uluslararası barışı sağlamak amacı ile aktif olarak Güvenlik Konseyi'nin karar alması ve uygulaması bakımından önemli bir dönüm noktasıdır; çünkü BM hukuki olarak sahip olduğu yetkileri uygulama kapasitesini kendisinde bulmuştur.⁶⁰ Güvenlik Konseyi'ni somut olaydaki tutumu özünde BM sistemine uygun değildir; çünkü Güvenlik Konseyi'nin izni ile meşru müdafaa hakkının tanınması mümkün değildir. Böyle bir uygulama meşru müdafaa'nın amacını aşmaktadır.⁶¹

11 Eylül saldırıları sonrasında alınan 1373 sayılı karar, Konsey'in kararın uygulanması için, 'gereken her türlü tedbiri alacağı' yönündeki açıklaması ile sona ermektedir.⁶² Söz konusu ifade, Konsey'in Irak'ın Kuveyt'i işgali sonrasında aldığı 678 sayılı kararı hatırlatmakla birlikte özünde, 678 ve 1368 sayılı kararlar arasında belirgin farklar bulunmaktadır. 678 sayılı kararda önce de ifade edildiği gibi, barışın temini için kuvvet kullanımı da dâhil her türlü önlem alma konusunda devletlere yetki verilirken, 1373 sayılı kararda böyle bir yetkinin verildiğini söylemek mümkün değildir.⁶³ BM sistemi içinde ortak güvenlik sisteminin harekete geçmesi ve buna koşut olarak silahlı kuvvet kullanılması ancak Güvenlik Konseyi'nin beş daimi üyesinin veto yetkisini kullanmaması ya da Kore Savaşı'nda olduğu gibi çekimser kalması veya oylamaya katılmaması durumlarında mümkün olabilecektir. Somut olayda ise, söz konusu durumlardan herhangi biri gerçekleşmemiştir. Kaldı ki, Güvenlik Konseyi, 11 Eylül saldırıları öncesinde Afganistan'a yönelik Usame Bin Ladin'in ABD ya da başka bir ülkeye iadesini sağlamak için yaptırım uygulama kararları almış olmakla birlikte askeri kuvvet kullanma ile ilgili herhangi bir yetki vermemiştir.⁶⁴

Operasyon Haklı Bir Meşru Müdafaa Uygulaması Olabilir mi?

Güvenlik Konseyi'nin almış olduğu kararlar ışığında bir değerlendirme yapıldığında, BM Antlaşması'nın VII. Bölümü uyarınca kuvvet kullanımına ilişkin herhangi bir yetki-

⁵⁹ Bkz. Sec. Res. 678 (1990)

⁶⁰ Kaya, s. 104; Kuvvet kullanılmasına ilişkin olarak 687 sayılı karar ile Koalisyon güçlerine yetki verilmesi, ABD öncülüğündeki büyük bir gücün Arabistan Yarımadası'na konuşlandırılmasından sonra gerçekleşmiştir. Oysa böyle bir durumda işlemesi gereken olağan prosedür, meşru müdafaa hakkını kullanan taraf ya da tarafların önce kuvvet kullanıp, sonra da bu durumu Güvenlik Konseyi'ne bildirmesidir. Körfez Savaşı'nda tam tersi bir prosedür izlenerek önce silahlı bir saldırının varlığı saptanmış; ardından ilgili devletlerin meşru müdafaa hakkının varlığı Güvenlik Konseyi tarafından teyit edilmiş ve son olarak da fiili olarak hakkın kullanımı gerçekleşmiştir. Bkz. Aral., ss. 145-146.

⁶¹ Başeren (2003), s.130; Söz konusu durumu BM Antlaşması'nın 42. maddesi ile açıklamak da mümkün değildir. BM Antlaşması'nın 43. maddesinde yer alan uluslararası antlaşmaların yokluğunda, 42. maddede düzenlenen askeri operasyona başvurmak mümkün olmadığı için, devletlere *kuvvet kullanma izni* verme ya da bunu *tavsiye etme* yoluna gitmiştir. Funda Keskin, *Uluslararası Hukukta Kuvvet Kullanma: Savaş, Karışma ve Birleşmiş Milletler*, (Ankara: Mülkiyeliler Birliği Yayınları, 1998), ss. 159-160; Oysa olması gereken, durumun Konsey'e bildiriminden sonra VII. Bölüm altındaki yetkilerin kullanılmasıdır.

⁶² Sec. Res. 1373 (2001)

⁶³ Kaya, s. 105

⁶⁴ Stahan, *What...*, ss. 7-10; Ayrıca bkz. Jose, E. Alvarez, 'The UN's War on Terrorism', *International Journal of Legal Information*, Vol. 31, 2003, s. 242.

lendirme olmadığı açıktır. Bu noktada, Afganistan'a yönelik kuvvet kullanılabilmesi için tek hukuki dayanak kalmaktadır ki, o da meşru müdafaa hakkıdır.

Günümüzde kuvvet kullanmayı düzenleyen en temel kural, BM Antlaşması olup Antlaşma'nın 2/4. maddesine göre,

"Teşkilatın üyeleri, milletlerarası münasebetlerinde gerek bir başka Devletin toprak bütünlüğüne veya siyasi bağımsızlığına karşı, gerek BM'in amaçları ile telif edilemeyecek herhangi bir surette, tehdide ya da kuvvet kullanılmasına başvurmadan kaçınırlar"

Söz konusu sistemin iki temel özelliği olduğu görülmektedir: Bunlardan ilki, 2/4. maddede düzenlenen kuvvet kullanma yasağıdır ki, bu koşullarda kuvvet kullanmak aynen ulusal hukukta olduğu gibi hukuka aykırı bir eylem olmaktadır.⁶⁵ İkincisi ise, söz konusu yasağı ihlal eden devletlere karşı münhasıran kuvvet kullanma yetkisi ile donatılmış merkezi bir otorite yaratılmıştır. Bu otoritenin kullanabileceği yetkiler de Antlaşma'nın VII. Bölümü'ndeki 42 ve devamındaki maddelerde düzenlenmiştir. Belirtilen koşullarda kuvvet kullanmanın tek bir yolu bulunmaktadır ki, o da BM Antlaşması'nın 51. maddesinde düzenlenen meşru müdafaa hakkıdır.

ABD ve İngiltere de, Afganistan'a yönelik başlattıkları operasyonu BM Antlaşması'nın 51. maddesine dayandırmışlardır. Ancak söz konusu hakkın kullanılabilmesi için bazı şartların varlığı gerekmektedir. Bunun için somut olayda silahlı saldırı, gereklilik, aciliyet ve orantılılık şartlarının gerçekleşip gerçekleşmediği incelenmelidir. ABD'nin her şeyden önce bir silahlı saldırıya uğradığını ve saldırıların sorumlusunun da Taliban Yönetimi olduğunu kanıtlaması gerekir. Ancak, operasyonu *Bush Doktrini* etrafında meşrulaştırmaya çalışan ABD, teröristler ve teröristleri barındıran veya yardım eden devletler arasında fark gözetmeyerek Afganistan'a yönelik meşru müdafaa hakkına dayalı bir askeri operasyonu haklı görmektedir.

ABD Başkanı Bush, ABD ile birlikte hareket etmeyen ve teröristlere destek veren devletlerle savaş halinde olduğunu ve teröristlerin gerçekleştirdiği eylemlerden bu devletlerin de sorumlu tutulacağını, buna koşut olarak teröristleri destekleyip kontrolü altındaki topraklarda barınmasına izin veren Taliban Yönetimi'nin saldırıları bizzat gerçekleştirmiş olacağını açıkça ifade etmiştir.⁶⁶

Saldırıların 'Silahlı Saldırı' Şartı Bakımından Değerlendirilmesi

Bireysel ve ortak meşru müdafaa hakkına dayanarak Afganistan'a yönelik bir operasyon başlatılabilmesi için, öncelikli olarak 51. maddede düzenlenen silahlı saldırı şartının gerçekleşmiş olması gerekir. Bunun için, saldırı olasılığının varlığı yeterli olmayıp mutlaka silahlı bir saldırının gerçekleşmiş olması gerekmektedir. Yönelindiği hedefler, gerçekleştiriliş tarzı, neden olduğu can ve mal kaybı yönünden bir değerlendirme yapıldığında 11 Eylül saldırılarının önceki terörist saldırılardan oldukça farklı olduğu ve silahlı saldırı olarak nitelendirilebileceği söylenebilir.

51. maddede düzenlenen *silahlı saldırı* terimi, Antlaşma'da tanımlanmamıştır. Tarihsel sürece bakıldığında, silahlı saldırının sadece devletler tarafından gerçekleştirilebileceği kabul görmüştür. 3314 (XXIX) sayılı Genel Kurul'un 1974 tarihli Silahlı Saldırı-

⁶⁵ Başşeren (2003), s. 48.

⁶⁶ Bkz. www.whitehouse.gov/news/releases/2001/09/20010920-8.html.

nın Tanımı kararında bir belirleme yapılmaya çalışılmıştır.⁶⁷ Uluslararası Adalet Divanı (UAD), *Nicaragua v. United States Davası*'nda, dolaylı saldırı bağlamında silahlı saldırının ne olduğunu tespit etmeye çalışırken, ilgili kararın 3/g maddesinin örf adet kuralı olduğunu söylemesinin saldırı ve silahlı saldırı arasında fark olmadığı düşüncesini savunmak için kullandığı ileri sürenler vardır.⁶⁸

3/g maddesine göre;

"Bir devlet tarafından ya da adına, başka bir devlete karşı, sözü edilen fiiller düzeyine varan vahamette silahlı eylemler düzenleme üzere silahlı çeteler, gruplar, düzensiz birlikler ya da paralı askerler yollanması"⁶⁹ saldırganlık olarak tanımlanmıştır.

UAD, ilgili kararın hiçbir yerinde saldırı ile silahlı saldırının aynı kavramlar olduğunu söylememiştir.⁷⁰ Saldırı⁷¹ ve silahlı saldırı arasında büyük bir örtüşme olduğu doğrudur. Her silahlı saldırının bir saldırı olduğu doğru olmakla birlikte, her saldırının bir silahlı saldırı olduğunu söylemek mümkün değildir. *Silahlı saldırı öyle bir saldırdır ki, Güvenlik Konseyi'nin müdahalesine fırsat vermeden doğuracağı sonuçlar kabul edilemeyecek ölçülerde olduğu için, devlete istisnai olarak meşru müdafaa halinde münferiden kuvvet kullanma yetkisi verir.*⁷² Bu özellik de, silahlı saldırının ayırt edici niteliğini ortaya koymaktadır. Saldırı tanımına giren diğer fiiller de bu özellik yoktur.⁷³ Meşru müdafaa hakkı istisnai nitelikte bir hak olduğu içindir ki, dar yorumlanmalı ve bu hakkını kullanımı silahlı saldırı şartının varlığı ile sınırlandırılmalıdır.

Terörist saldırılara karşı meşru müdafaa hakkının kullanımı noktasındaki sorun, bu saldırıların hangi koşullarda silahlı saldırı olarak kabul edilebileceğidir. Doktrinde, BM Antlaşması'nın 51. maddesinde yer alan silahlı saldırı kavramının terörist saldırıları da kapsayacak şekilde yorumlanabileceğini ileri süren görüşler vardır. *Travalio*'ya göre, Antlaşma metni günün değişen koşullarına uyarlanmalıdır.⁷⁴ Bu madde hazırlanırken I. ve II. Dünya Savaşı esas alınmış ve maddenin hazırlanış aşamasında Polonya, Rusya ve Çin'in işgali ve Japonya'nın ABD'ye karşı gerçekleştirdiği Pearl Harbor baskını gibi olaylar dikkate alınmış, kuşkusuz uluslararası teröristler ve bunların modern kitle imha silahlarına ulaşabilme ihtimalleri dikkate alınmamıştır.⁷⁵ Terörist saldırılar bireyler tarafından gerçekleştirilmekle birlikte büyük ölçüde, ardında bir devlet desteği olmaktadır. 11 Eylül sonrası BM'nin tavrı, NATO'nun almış olduğu kararlar ve devletle-

⁶⁷ Stahan (2002), s.20.

⁶⁸ Başeren (2003), s. 92.

⁶⁹ Bkz. Aral.,s. 20.

⁷⁰ 'Silahlı saldırı' ve 'kuvvet kullanma', 'karşıma' kavramlarının farklılaştırılması ile ilgili ayrıntılı olarak bkz., Sevin Toluner, "Nikaragua'ya Karşı Askeri ve Benzeri Faaliyetler Davası'ndaki Yargı ve Meşru Müdafaa Hakkı", in *Türkiye'nin Bazı Dış Politika Sorunları*, (İstanbul: Beta, 2000), ss. 354-369; Ayrıca bkz. Funda Keskin, *Uluslararası Hukukta Kuvvet Kullanma: Savaş, Karşıma ve Birleşmiş Milletler*, (Ankara: Mülkiyeliler Birliği Vakfı Yayınları, 1998).

⁷¹ Saldırı kavramı ile ilgili olarak bkz. Yücel Acer, *Uluslararası Hukukta Saldırı Suçu*, (Ankara: Roma, 2004), s. 74 vd.

⁷² Başeren, s. 92.

⁷³ Başeren, s. 92.

⁷⁴ Bkz. Gregory, M Travalio., 'Terrorism, International Law, and the Use of Military Force', *Wisconsin International Law Journal*, Vol. 18, 2000, s. 155.

⁷⁵ Travalio, s. 156.

rin tutumu, devlet dışı aktörlerin eylemlerinin de meşru müdafaa hakkını doğurabileceğini göstermiştir.⁷⁶

Terörist saldırıların silahlı saldırı kabul edilmesinde esas alınan en makul ölçü *etki ve ölçek* kriteridir. Uluslararası hukukun geleneksel uygulamasının da devlet desteği ile de olsa silahlı gruplar tarafından gerçekleştirilen münferit eylemlerin etki ve ölçek bakımından silahlı saldırı boyutuna ulaşmadığı sürece silahlı saldırı olarak değerlendirilmeyeceği yönünde olduğu görülmektedir.⁷⁷ Söz konusu durum, *Nikaragua Davası*'nda da teyit edilmiştir. Divan, silahlı grupların eylemlerinin silahlı saldırı olarak kabul edilmesinde, bu grupların başka bir devlet tarafından gönderilmesi ya da bu eylemleri o devlet adına gerçekleştirilmesinin kriter alınacağını ifade etmiştir.⁷⁸

11 Eylül'de ABD'ye yönelik bir silahlı saldırı olduğu 1368 sayılı kararla da kabul edilmiş; ancak Güvenlik Konseyi *silahlı saldırı* terimi yerine kullandığı *terörist saldırı* terimini 51. maddeye yaptığı göndermeden bağımsız olarak ayrı bir paragrafta belirtmiştir. Bununla birlikte, saldırıların etki ve ölçek bakımından silahlı saldırı boyutuna ulaştığı alınan kararlarda da doğrulanmıştır. ABD'nin ekonomik ve askeri iki önemli merkezi olan Dünya Ticaret Merkezi ve Pentagon'un hedef alındığı terörist saldırıların doğrudan devletin egemenliğinin ihlali niteliğinde olduğu söylenebilir. Bunun yanı sıra ortaya çıkan can ve mal kaybı bakımından da bir devletin silahlı kuvvetlerinin gerçekleştirebileceği ölçüde olduğu da açıktır. Uçakların silah olarak kullanılması daha önce, II. Dünya Savaşı sırasında Japon Savaş uçaklarının ABD gemilerine yaptıkları intihar saldırıları (kamikaze) örneğinde görülmüştür.⁷⁹

Saldırıların Taliban Yönetimi'ne İsnat Edilip Edilemeyeceği Hususu

Meşru müdafaa hakkının kullanımı için gerekli olan silahlı saldırı şartının gerçekleşmiş olduğu konusunda 11 Eylül saldırılarına ilişkin genel bir görüş olduğu kabul edilmekle birlikte, Afganistan'a yönelik olarak bu hakkın kullanılabilmesi, söz konusu saldırıların Taliban Yönetimi'ne isnat edilebilmesine bağlıdır. Bir başka ifade ile, Taliban Yönetimi'nin sorumluluğunun doğmuş olması gerekir. Bunun için de, saldırıların faili olduğu iddia edilen Ladin ve El Kaide Örgütü'nün fiilen Taliban Yönetimi'nin kontrolü altında ya da adına eylemlerde bulunduğu ispatı gerekir.⁸⁰

Güvenlik Konseyi, daha önce almış olduğu bazı kararlarda Ladin ve El Kaide Örgütü ile Taliban Yönetimi arasındaki ilişki konusunda çeşitli değerlendirmeler yapmıştır. Güvenlik Konseyi, 1214 sayılı kararında kontrolü altında bulunan toprakların El Kaide başta olmak üzere uluslararası terörist örgütler tarafından kullanıldığını belirtip, Taliban Yönetimi'nden terörist faaliyetleri önlemesi çağrısında bulunarak terörist kampların kapatılmasını istemiştir.⁸¹ Ardından alınan 1267 sayılı kararda, 1214 sayılı karara uyulmadığı, bu durumun uluslararası barış ve güvenlik için tehdit oluşturduğu, 1998 Tanzanya ve Kenya'ya yönelik büyükelçilik saldırıları nedeniyle hakkında dava

⁷⁶ Michael N Schmitt, 'Preemptive Strategies in International Law', *Michigan Journal of International Law*, Vol. 24, 2003, s. 539.

⁷⁷ Topal, s. 121.

⁷⁸ Bkz. *Nikaragua Davası* par. 247

⁷⁹ Bkz. Ayşe Özkan, 'Uluslararası Hukukta Birleşmiş Milletler ve Afganistan Operasyonu' *Avrasya Dosyası*, C.8, S.1, BM Özel, 2002, s. 243.

⁸⁰ Belirtilen şartlar *Nikaragua Davası* par. 63-65'te teyit edilmektedir

⁸¹ Bkz. Sec. Res. 1214 (1998)

açılan Ladin'in yargılanmak üzere derhal iade edilmesini istemiştir.⁸² Ardından, Taliban Yönetimi'ne ilgili kararlara tepkisiz kalması nedeniyle çeşitli yaptırımlar uygulanmaya başlanmıştır. Konsey, kararlara ve yaptırımlara uyulmaması nedeniyle 1333 sayılı yeni bir karar alarak daha etkili ekonomik yaptırımlar alınmasına karar vermiştir.⁸³

Belirtilen kararlardan anlaşıldığı gibi, Ladin ve El Kaide Örgütü ile Taliban Yönetimi arasında bir ilişki olduğu kabul edilmekle birlikte burada önemli olan nokta, bu ilişkinin 11 Eylül saldırılarını Taliban Yönetimi'ne isnat etmek için yeterli olup olmadığıdır. ABD ve İngiltere bu durumun somut ve kesin bir değerlendirmesini yapmaksızın Afganistan'a yönelik meşru müdafaa hakkının doğduğunu ileri sürmüştür.

İngiltere de, 11 Eylül saldırıları ile ilgili olarak bir belge yayınlamış ve Ladin ile Taliban Yönetimi arasında aynı politik ve dini anlayışlar olduğunu ayrıca aralarında yakın bir ilişki olduğunu belirtmiştir. Ladin ile El Kaide Örgütü'nün Taliban Yönetimi'nin askeri komuta kademesinde ve karar alma mekanizmalarında temsilcileri bulunmuştur. El Kaide Örgütü'nün lider kadrosunun Taliban Yönetimi'nin karar alma mekanizmalarına etkili katılımı sayesinde yönetimin siyasi, mali ve askeri politikaların belirlenmesinde etkili olduğu bilinmektedir. Buna karşılık Taliban Yönetimi ise, terörist faaliyetler için üs ve barınma imkânı sağlamıştır.⁸⁴ Belirtilen koşullarda, El Kaide Örgütü'nün Afganistan'ın bir ajanı ya da organı gibi hareket etmediği aksine, Afganistan ülkesinde özerk bir şekilde hareket ettiği söylenebilir. Diğer yandan ne Taliban Yönetimi, 11 Eylül saldırılarına doğrudan katılmış ne de eylemleri kontrol ve finanse etmiştir.⁸⁵

Taliban Yönetimi'nin Ladin ve El Kaide Örgütü'ne aktif bir desteği olmamış, bununla birlikte terörist eylemleri önlemediği için pasif bir tavrı söz konusu olmuştur. Bu nedenle doğrudan değil, dolaylı bir sorumluluğun var olduğu iddia konusu yapılabılır. Böyle bir durumda meşru müdafaa hakkının kullanılabilmesini kabul etmek bu hakkın kullanım alanının genişlemesine yol açacaktır. Devletlerin terörist eylemlere yönelik desteği; sponsor olmak veya yönetmek, destek olmak, müsamaha göstermek ve harekete geçme hususunda yetersiz ya da pasif olmak şeklinde derecelendirilmektedir.⁸⁶ Buna koşut olarak uluslararası hukuk açısından devletlerin, diğer ülkelerdeki terörist eylemleri organize etmekten, teşvik etmekten, bu eylemlere yardım etmekten ya da katılmaktan ve ülkesinin bu tür eylemler için kullanılmasına rıza göstermekten kaçınma yükümlülüğü altında olduğu söylenebilir.⁸⁷

Devletin ülkesi içinde üslenen ya da başka bir devlete karşı terörist faaliyetlerde bulunan grupları kontrol altına almak hususunda yetersiz kalması ve saldırı sürecinin devam ediyor olması halinde mağdur devletin gereklilik ve orantılılık şartlarına uygun olarak muhtemel yeni saldırıları önlemek için terörist gruba karşı sınırlı kuvvet kullanılabilmesini söylemek mümkündür.

Devletlerin, terörizm ile ilgili uluslararası hukuktan doğan yükümlülüklerini yerine getirmeyerek terörizme doğrudan ya da dolaylı destek vermesi halinde BM Antlaşması'nın 2/4. maddesinde düzenlenen kuvvet kullanma ve kuvvet kullanma tehdidi yaşayının ihlalinin söz konusu olacağı ileri sürülmektedir; ancak bu maddenin ihlali

⁸² Bkz. Sec. Res. 1267 (1999)

⁸³ Bkz. Sec. Res. 1333 (2000)

⁸⁴ Topal, ss. 251-252.

⁸⁵ Topal, ss. 251-252.

⁸⁶ Travaglio, s. 150.

⁸⁷ Travaglio, s. 150.

her zaman meşru müdafaa hakkını doğurmaz; çünkü önce de açıklandığı gibi bu hakkın kullanımı silahlı bir saldırının varlığı şartına bağlıdır. Terörist eylemler nedeniyle bir devletin sorumluluğunun doğması için, uluslararası yargı kararlarında çeşitli kriterler belirlenmiştir. İlgili konuda *Nikaragua Davası*'nda 'etkili denetim ölçütü', *Tadic Davası*'nda 'bütünsel denetim ölçütü' kabul edilmiştir.⁸⁸ Meşru müdafaa hakkının varlığının iddia edilebilmesi için, devletin terörist örgütün gerçekleştirdiği silahlı saldırı nedeniyle ilgili devletin sorumluluğunun doğmuş olması, terörist örgüt üzerinde *etkili* ve *bütünsel* denetime sahip olması halinde saldırı, o devlete isnat edilebilecektir.⁸⁹

Buna koşut olarak ilgili devlete karşı kuvvet kullanabilmek için kuvvet kullanımına ilişkin, kuvvet kullanıma başvuran tarafın terörist eylemlerin söz konusu devlete isnat edilebileceğine dair inandırıcı kanıtların varlığı gerekir.⁹⁰ Dolaylı sorumluluğunun doğmuş olması, 11 Eylül saldırılarının Taliban Yönetimi'ne isnat edilebileceği anlamına gelmemektedir. Böyle bir durumda ABD'nin meşru müdafaa hakkına dayanması mümkün olmayıp, başvuracağı yollar silahlı saldırı boyutuna varmayan karşı önlemler ile sınırlı olmalıdır.

Operasyonun Meşru Müdafaa'nın Diğer Şartları Açısından Değerlendirilmesi

Meşru müdafaa hakkı antlaşmalar hukukunun yanı sıra, örf adet hukukunda da düzenlenmiştir. BM Antlaşması kabul edilmeden çok daha önce kabul edilen uluslararası örf adet hukukunda yer alan meşru müdafaa, önleyici meşru müdafaa da kapsayan daha geniş bir haktır.⁹¹ Büyük ölçüde *Caroline Olayı*'nda⁹² şekillenen örf adet hukuku kurallarına göre, meşru müdafaa hakkının kullanılabilmesi için BM Antlaşması'ndaki düzenlemenin yanı sıra *gereklilik*, *orantılılık* ve *aciliyet* şartlarının da mevcut durumda gerçekleştirilmesi gerekir. Her ne kadar *Caroline Olayı*, önleyici meşru müdafaa hakkı ile ilgili de olsa, belirlenen şartların BM Antlaşması'nın 51. maddesinde düzenlenen meşru müdafaa hakkı için de geçerli olduğu kabul edilmektedir. Söz konusu durum, *Nikaragua Davası*'nda da teyit edilmiştir.⁹³

ABD ve İngiltere'nin, Afganistan'a yönelik meşru müdafaa hakkına dayanarak gerçekleştirdikleri askeri operasyonda belirtilen şartların yerine getirilmediği görülmektedir. Her şeyden önce, meşru müdafaa hakkına başvurabilmek için ani, karşı konulmaz bir saldırı durumunun varlığı gerekir.⁹⁴ *Gereklilik* şartı, son çare olarak kuvvet kullanılması anlamına gelmektedir. Öncelikle barışçı yollardan sorunun çözüme kavuşturulması yoluna gitmek bir yükümlülüktür. Taliban Yönetimi, ABD ile görüşmelere açık olduğunu belirterek uzlaşma yolunda adım atmış olmakla birlikte, ABD hiçbir şekilde pazarlık kabul etmeyeceğini açıklamıştır.⁹⁵ Bilindiği gibi, ABD Taliban Yönetimi'ni

⁸⁸ Stahan, s. 28. ; Ayrıca bkz. Topal, ss. 141-146.

⁸⁹ Stahan, s. 31.

⁹⁰ Ellen M O'Connell., 'Evidence of Terror', *Journal of Conflict and Security Law*, Vol 7, No.1, 2002, s.30.

⁹¹ Bkz. Fatma Taşdemir, 'Uluslararası Anarşiye Giden Yol: Uluslararası Hukuk Açısından Meşru Müdafaa Hakkı', *Uluslararası Hukuk ve Politika*, C. 2, S. 5, 2006, s. 80.

⁹² Bkz. Keskin, ss. 50-51.

⁹³ *Nikaragua Davası* par. 176; Ayrıca ilgili şartlar için bkz. Travaglio, s. 172.

⁹⁴ Travaglio, s. 172.

⁹⁵ Taliban Yönetimi, Ladin'in resmen iade edilmesi ve yeterli delil sunulması halinde İslami kurallara göre yargılanmak üzere tarafsız bir ülkeye iade edilebileceğini ve bunun için görüşmelere başlamak istediğini açıklamıştır. Bkz. Topal, s. 255.

Afganistan'ın meşru hükümeti olarak kabul etmemektedir. Ancak önceden olduğu gibi, görüşmeleri Pakistan aracılığı ile yapabildi.⁹⁶

Afganistan Operasyonu'nda meşru müdafaa hakkının kullanımı ile ilgili en önemli sorun, *orantılılık* şartı ile ilgilidir. Somut olayda haklı bir meşru müdafaa uygulamasının varlığı kabul edilse bile, operasyonun saldırılara karıştığı iddia edilen kişilerin ele geçirilmesi, teröristler tarafından kullanılan eğitim kamplarının ve benzeri tesislerin tahrip edilmesi ile sınırlı olması gerekirdi. Ancak Afganistan'a yönelik operasyon bir bütün olarak değerlendirildiğinde bu sınırlı amacın çok ötesine geçilerek asıl amaçlananın Taliban Yönetimi'ni devirmek olduğu ortaya çıkmaktadır ki, bu da politik ve siyasi bir amaca yöneliktir.⁹⁷

Meşru müdafaa hakkının kullanımı hiçbir şekilde, bir başka devletin egemenliği ya da otoritesini hedef almamalıdır. Bu hakkın amaçları arasında, yöneldiği devletin egemenliğinin sona erdirilmesi ya da *de facto* idaresinin değiştirilmesi söz konusu olmaz.⁹⁸ Aksi bir durum *ihkak-ı hak* uygulamasına yol açacaktır. Bu da günümüz uluslararası hukuk uygulamasında yasaktır. Operasyon sırasında çok yoğun bir hava bombardmanı ve yüksek tahrip gücüne sahip silahlar kullanılmıştır. Bu açıdan da orantılılık ilkesinin ihlal edildiği söylenebilir.

Değnilmesi gereken son bir nokta ise, meşru müdafaa hakkının kullanılabilceği zaman dilimi ile ilgilidir. Silahlı saldırı ile meşru müdafaa hakkı arasında zamansal bir kopukluk olmamalıdır.⁹⁹ İstisnai nitelikte olan bu hakkın kullanımı geçici nitelikte olmalıdır. Meşru müdafaa hakkını kullanan devlet, aldığı önlemleri hemen Güvenlik Konseyi'ne bildirmekle yükümlüdür. Bunun üzerine Konsey de, uluslararası barış ve güvenliği korumak için gerekli bulduğu tedbirleri alacaktır. *Etkili* bir sonuç alınması üzerine ilgili devletin meşru müdafaa hakkı sona erecektir.¹⁰⁰ Afganistan'a yönelik operasyon zaman dilimi açısından değerlendirildiğinde saldırıların gerçekleştirildiği tarih ile operasyonun başladığı zaman arasında geniş bir süre olduğu dikkat çekmektedir.

Kuşkusuz, Güvenlik Konseyi kararlarında herhangi bir devlet için açıkça yetkilendirme yoktur; ancak alınan kararlarda etkili nitelikte önlemler alınmış olduğunu söylemek de zordur. Almış olduğu kararlardaki ifadeler somut değerlendirmeler yapmaktan uzak olup; çok genel ve soyut ifadeler kullanılmış bu da ortaya bir boşluk çıkmasına neden olmuştur. Belirsizlik ve boşluk nedeniyle ABD de, mevcut durumu istediği gibi yorumlayarak her tür hareket serbestisine sahip olmuştur. Kaldı ki, Güvenlik Konseyi sonrasında, İngiltere ve ABD'nin veto olasılığı nedeniyle ABD ve müttefiklerini kınayacak bir karar bile alamamıştır.

SONUÇ

Son dönemlerde sıkça gündeme gelen, çok ciddi can ve mal kaybına yol açan uluslararası terörizm, günümüzde uluslararası barış ve güvenliği tehdit eden başat unsur haline gelmiştir. Siyasi amaçlı bir şiddet içeren terörizm, ulusal sınırları aşarak uluslararası alana yönelmiş; buna koşut olarak terörizm ile mücadele amacına yönelik iç

⁹⁶ Topal, s. 255.

⁹⁷ Topal, s. 268.

⁹⁸ Stahan (2002), ss. 32-33.

⁹⁹ Aral, s. 28.

¹⁰⁰ Aral, s. 36.

hukuktaki düzenlemelerin yanı sıra uluslararası nitelikteki çalışmalar da ivme kazanmıştır. 14-15 Eylül 2005 tarihleri arasında düzenlenen BM Zirve Toplantısı'nda da bu konu üzerinde durulmuştur. Dünyanın liderleri küresel değişmelere yanıt verme konusunda hemfikir olduklarını ve bu konuda ortak yükümlülükleri olduğunu belirtmişlerdir.¹⁰¹

11 Eylül saldırıları, uluslararası terörizmin ne kadar büyük bir tehdit olduğunu gösteren en somut örnektir. Söz konusu saldırıların uluslararası barış ve güvenlik için tehdit oluşturduğu, BM Güvenlik Konseyi tarafından alınan kararlarda da açıkça belirtilmiştir; ancak asıl sorun söz konusu saldırılar için nasıl ve ne şekilde bir önlem alınacağına belirlenmesi noktasında ortaya çıkmaktadır. ABD, saldırıların ülkesi için meşru müdafaa hakkını doğurduğunu ileri sürerek yakın müttefiki İngiltere ile birlikte bu hakka dayanarak Afganistan'a yönelik bir operasyon gerçekleştirmiştir. BM Antlaşması'nın 51. maddesinde düzenlenen meşru müdafaa hakkı *jus cogens* nitelikteki kuvvet kullanma yasağının bir istisnası olmakla birlikte, bu hakkın kullanımını bazı şartların gerçekleşmesi halinde uluslararası hukuka uygun kabul edilecektir.

BM Antlaşması'nın hazırlandığı dönemde öngörülemeyen devlet dışı aktörlerin gerçekleştirdiği silahlı saldırıların da günümüzde bir devletin gerçekleştireceği silahlı saldırı boyutuna ulaşabildiği görülmektedir. Ancak terörist eylemlere destek olduğu iddia edilen devlete karşı meşru müdafaa hakkının kullanılabilmesi için terörist saldırılar ile destek verdiği iddia edilen devlet arasındaki ilişki ve ilişkinin niteliğinin açık, kesin delillerle ispatlanması gerekmektedir.

Güvenlik Konseyi, almış olduğu kararlar ile 11 Eylül saldırılarının uluslararası barış ve güvenliği tehdit ettiğini saptayarak 39. maddenin kendisine verdiği yetkiyi kullanmış; saldırıların etki ve ölçek bakımından silahlı saldırı boyutuna ulaştığını doğrulamış; ancak kararlarda herhangi bir devlet için açık bir yetkilendirme yapılmamıştır. Diğer yandan ilgili kararlarda etkili nitelikte önlemler alınmış olduğunu söylemek de zordur. Ortaya çıkan belirsizlik ve boşluk nedeniyle ABD, mevcut durumu istediği gibi yönlendirmiştir. Bu noktada BM Antlaşması'nın 51. maddesinin yorumu önem kazanmaktadır; çünkü ilgili madde Antlaşma'da düzenlendiği şekliyle tartışmalara yol açmaktadır. İlgili madde örf adet hukukunda yer alan önleyici meşru müdafaa hakkını kapsamamaktadır; ancak doktrinde 51. maddeyi geniş yorumlayanlar maddenin lafzında yer alan *doğal hak* teriminin örf adet hukukuna işaret ettiğini ileri sürerek BM Antlaşması'ndan önceki meşru müdafaa hakkının aynen muhafaza edildiğini iddia etmekte ve buna gerekçe olarak BM ortak güvenlik sisteminin etkili olamayışını göstermektedirler.¹⁰² Belirtilen görüşe göre, meşru müdafaa hakkı sadece silahlı saldırının gerçekleşmesi halinde değil, saldırının gerçekleşme ihtimali halinde de mümkün olabilecektir.¹⁰³ İlgili konudaki mevcut tartışmalar hem BM Antlaşması'nın günümüz ihtiyaçlarına cevap verememesi hem de 51. maddesinde olduğu gibi birçok maddesinin farklı yorumlara açık bir şekilde kaleme alınmış olmasından kaynaklanmaktadır.

Uluslararası sistem, yeni gelişmelerin üstesinden gelememekte ve devlet-altı organize şiddet birimlerinin ortaya çıkardığı saldırı ve zararların hedefi olan devlet çaresiz kalmakta, bu nedenle de saldırıların gerisindeki devletler hiçbir müeyyide ile karşılaş-

¹⁰¹ Bkz <http://daccessdds.un.org/doc/UNDOC/LTD/N05/643/32/PDF/N0564332.pdf?OpenElement>.

¹⁰² J. Murphy, 'Force and Arms', Oscar Schachter & Christopher C. Joyner (der.) *United Nations Legal Order*, C. 1., (Cambridge: Grotius Publications, 1995), s. 263'ten aktaran Aral, s. 51.

¹⁰³ Bkz. Taşdemir, s. 82.

mamaktadır.¹⁰⁴ BM ortak güvenlik sisteminin etkin işlememesi nedeniyle de devletler, ulusal güvenliklerini tehdit eden uluslararası terörizme karşı tek taraflı mücadele yolunu seçmektedir. *Bush Doktrini* bunun en somut örneğidir. ABD, yeni ulusal güvenlik stratejisini belirtirken, çok taraflı uluslararası işbirliğine taraf olunmakla birlikte kendi güvenliği ve ulusal çıkarlarını korumak adına tek taraflı hareket etmekte tereddüt etmeyeceğini açıklamıştır. Uluslararası hukukta yeri olmayan ve önvuruş (pre-emptive) olarak da anılan bu doktrin önleyici meşru müdafaa hakkının çok ötesine geçerek özellikle *gereklilik* kriterini esnetmek istemektedir.¹⁰⁵ Söz konusu durum zamanla diğer devletlere de yansiyacak ve bu da tek taraflı kuvvet kullanımının yaygınlaşması gibi tehlikeli bir sonuç doğurabilecektir.

BM Zirve toplantısında BM'nin terörizm konusunda yetersiz olduğu ve bu konuda yenilikler yapılması gerektiği üzerinde durulmuştur.¹⁰⁶ Bütün devletlerin nerede, kim tarafından, hangi amaçlarla işlenirse işlensin bu tür eylemlere karşı ortak bir mücadele başlatması, Uluslararası Nükleer Terörizm Sözleşmesi'nin bir an önce yürürlüğe girmesi ve bunun yanı sıra terörizm ile ilgili diğer sözleşmelere taraf olunarak uygulamaya geçirilmesi gerektiği belirtilmiştir. Terörizmle mücadele etme stratejisine öncülük edecek bir antlaşma yolu ile uluslararası topluluğun güçlendirilmesi ve böylece teröristlerin zayıflatılması amaçlanmaktadır; çünkü terörizmi bütün olarak kapsayıcı bir düzenleme olmadan ve devletlerin işbirliği olmadan çözülebilecek bir sorun değildir. Ayrıca uluslararası terörizm ile mücadelenin BM çatısı altında yürütülmesi hukuki ve siyasi açıdan önemli avantajları da beraberinde getirecektir. Bunun için BM organlarının gerek bölgesel gerek küresel düzeyde terörizmle mücadele konusunda kapasitenin artırılması gerekmektedir.¹⁰⁷

¹⁰⁴ Aslan Gündüz, *Uluslararası Hukuk: Temel Belgeler, Örnek Kararlar*, (İstanbul: Beta, 2003), s. 51.

¹⁰⁵ Bkz. Taşdemir, s.87.

¹⁰⁶ Bkz. <http://daccessdds.un.org/doc/UNDOC/LTD/N05/643/32/PDF/N0564332.pdf?OpenElement>.

¹⁰⁷ Bkz. http://www.un.org/ga/59/hl60_plenarymeeting.html